

**ВИЗУАЛНИЯТ АРХИВ ОТ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ В
СЪХРАНЕНА ПРИРОДНА СРЕДА КАТО КРИТЕРИИ ЗА ЕКОЛОГИЧНА
КУЛТУРА**

**Атанас Близнаков
Силвия Коцева**

*Нов български университет
1618 София, Монтевидео 21, 2 к., 606, тел: 02/8110606 и 02/8110626
abliznakov@nbu.bg; skoceva@nbu.bg*

Любителите на природата с фотоапарат пътуват с цел почивка, удоволствие и естетическа наслада сред съхранена природна среда.

Основните критерии за избор на дестинация и обекти са:

- атрактивност и уникалност на природните и антропогенни ресурси;
- чиста и съхранена природна среда;
- богато биологично разнообразие (наличие на ценни растителни и животински видове);
- пейзажност;
- имидждност на обектите (обекти на ЮНЕСКО от Световното природно и културно наследство; обекти от Мрежата на биосферните резервати по програма МАН на ЮНЕСКО; обекти от Европейската екологична мрежа NATURA 2000; обекти по Конвенцията за влажните зони и Рамсарските места; обекти, сертифицирани с марката PAN parks и др.)

Основният мотив за избор на непозната дестинация от туристите, търсещи близостта и почивка сред природата - са снимки и филми, даващи първоначалната представа за качествата на природните ресурси.

В настоящия доклад са обосновани активности в полидисциплинното направление "Визуализация на туристическия интерес", основаващи се на методологии, съждения и практики в туризма, екологията, философията, семиотиката, естетиката, етиката, културата и образованието.

Обект на изследване са:

- **екологичната култура на фотографа** - в контекста на туристическото пътуване, поведение и избор на заснемания обект.
- **фотографски изображения** - заснети обекти и композиции при туристически пътувания в съхранена околна среда;

Профил на изследваните групи:

Възраст:

18 – 20 г. – 18,7 %

21 - 25 г. – 63,4 %

25 – 35 г. – 17,9 %

Образование:

средно – 7,5 %

висше -92,5 %

Семейно положение:

несемейни – 87,1%

Семейни – 12,9 %

Целта на изследването е използването на създаден визуален архив от фотографски изображения, заснети по време на туристически пътувания в съхранена природна среда, като критерии за екологична култура.

Метод на работа:

- организиране и провеждане на туристически пътувания в съхранена природна среда на групи с различна мотивация;
- наблюдение на поведението на туристите, факторите и предпоставките, влияещи върху избора на фотографски обекти;
- наблюдение на поведението при посещение на защитени територии;
- проследяване на поведението на заснемащия;
- събиране, обработка и анализиране на включените във визуалния архив фотографски изображения;

Разработване на критерии:

- Критерии за мотивацията, за предприемане на пътуване в съхранена природна среда;
- Критерии при избор и фотографска регистрация на обекти за визуален архив.

На този етап от изследването, на базата на визуален архив от туристически пътувания в съхранена природна среда е приложен многокритериален подход за оценяване на екологичната култура на заснемащия и възприемащия.

При работата с емпиричния материал от визуалния архив не са оценявани: фотографската апаратура, технология, подходи и професионални умения във фотографията, тъй като в изследвания сегмент не попадат професионални фотографи.

Въпреки че техническото качество на отделни архивни единици допринася за удовлетвореността на възприемащия, техническото качество на фотографската регистрация е с нисък коефициент на тежест при оценяването.

На оценка са подложени серии и единични фотографски изображения. Сериите позволяват извеждане на количествени съотношения между съдържателните компоненти в отделните кадри от серията.

Екологична култура

“Екологичната култура предполага такъв способ за животообезпечаване, при който обществото е система от духовни ценности, етични принципи, икономически механизми, правови норми и социални институции формиращи

потребности и способности за тяхната реализация, които не създават заплаха за живота на Земята.”

(Московска международна декларация за екологичната култура – Москва 7 май 1998г.)

Културно – историческа периодизация на отношенията човек – природа

Разбирането на механизмите за формиране на съвременна екологична култура е невъзможно без изучаване на нейното развитие в исторически план. Югославският изследовател Д. Маркович (1991) разделя отношенията “човек – природа” на три основни периода, които се характеризират с различно отношение:

Първи период - човек изменя природата и създава “нова природа” (антропогенна среда), но и силно чувства своята зависимост от обкръжаващата го среда.

Втори период - преобладава “новата природа”, а човек е уверен, че е неин господар. Натискът върху природата се разглежда като нещо нормално и естествено.

Трети период - съвременният. Човек изменя природата, но често тези промени са от значение за неговото съществуване. Все повече се увеличава пропастта между човека и природата: физическа изолация и духовно отчуждаване от природата – логически резултат от традиционната концепция на прогреса, основаващ се на лъжливите представи за неизчерпаемостта на природните ресурси.

Такива отношения неизбежно водят към екологични кризи. Л. К. Шапошников (1972) въвежда три основни етапа за отношенията човек – природа, преклонение – покорство – сътрудничество.

Тези три етапа могат да се разглеждат в съответствие с класическата теория: *теза – антитеза – синтез*.

Теза – включеност в природата, свързана с архаичното съзнание и базиращ се на непокорство пред силата на природата, психологическо единство между общество и природата, явяващ се център на културният “стълб”, парадигма в която се възприема околният свят.

Антитеза – изолация от природата – господство на християнската доктрина в европейската култура, базиращо се на покоряване на природата, тя е дадена от Бога във владение на човека.

Синтез – съвременен етап, които би могъл да се представи, като време за осъществяване на кризата на господстващ тип екологично съзнание и търсене на изход от него на път със сътрудничество на човек - природа. Способността да възприемем животните и растенията в качеството им на партньори при общуване, тоест като пълноправни субекти, се явява най-важното звено за формиране на хуманни отношения на хората към света на природата като цяло – мощен психологичен и природозащитен фактор.

Изследвания на психолози потвърждават, че именно “природата” е личностно значима и не е само обективна ценност. Хуманното и етичното отношение към природата се явява основен регулатор за екологичното поведение на хората, тоест техните действия и постъпки, свързани с природоползването и природозащитата.

Човекът продължава да преоткрива природата. В началото на XXI в. се наблюдава връщане на човека към природата и търсене на хармония и естетическа наслада.

Екологичното възпитание, образование и култура

Съвременната екология се формира от около петдесет екологични науки, както фундаментални така и приложни. Обект на екологичната наука е хармонизирането на взаимоотношенията **общество – природа**.

Многообразието на екологичните науки произтича от необходимостта да се формира екологична култура или по-точно човечеството да започне реализация на екологичен етап на световната култура. Формирането на екологичната култура е свързано с развитието на екологията. Например приложната екологична наука “Созология” е научен фундамент на природозащитната дейност, **“Екология на културата”**, също е приложна екологична наука, гарантираща съхраняване на културното наследство и транслирането му в следващите поколения.

Думата култура първоначално е свързана с поведението на хората. Другото най-разпространено значение сега е значението на тази дума като човешко съзнание.

Екологична култура – това е способността на хората да се възползват от екологичните си знания и умения в практиката. Хората, в които не е изградена екологична култура, могат да придобият необходимите знания, но няма да могат да се възползват от тях. Екологичната култура на човека, включва неговото екологично съзнание и екологично поведение.

Под **екологично съзнание** се разбира съвкупност от екологични и природозащитни представи, светогледна позиция и отношение към природата, практически стратегии насочени към природните обекти.

При реализирането на туристически пътувания сред съхранена околна среда, главно – защитени територии, обекти с висока пейзажна стойност и т.н., основният мотив, който води туристите е природопознавателен, достигане на духовна и естетическа наслада от природата и съпътстващите културни обекти, интересът към месните бит, фолклор и култура. Туристите, които практикуват т.н. “устойчиви видове туризъм” имат изградено екологично съзнание - мотивирани са да съчетаят своите рекреационни дейности – с природозащитните.

Туристите допринасят за опазването на околната среда заплащайки такси за посещение на защитените територии, популяризирайки индиректно красотата на природата и апелирайки за нейното опазване, чрез заснемане на уникални растителни и животински видове, красиви, неповлияни от антропогенно въздействие пейзажи, съхранени екосистеми и т.н.

Екологично поведение – съвкупност от действия и постъпки, непосредствено свързани с въздействието върху природната среда за използване на природните ресурси. Екологичното поведение на човек се определя от неговото екологично съзнание и усвоените практически умения в областите на природознанието.

Традиционното развитие на екологичната култура се свързва преди всичко с екологичното образование. Но развитието на екологичната култура въз основа само на формалното екологично образование е неефективно, тъй като основният негов резултат в определена осведоменост на общуващите е в областите на екологичните култури.

Екотуризмът - отговорно пътуване до сравнително запазени (незасегнати от човешката дейност) природни територии и съпътстващите културни обекти, с цел постигане на духовна и естетическа наслада, туристическите дейности са съобразени с опазването на околната среда и спомагат за поддържане на благоденствието на местното население. Потребителите на продукти за екотуризм са хора, мотивирани да съчетаят своите рекреационни дейности с природопознавателните и природозащитните.

Той прилага принципите на устойчивото развитие, отнасящи се до икономическите, социалните и екологичните въздействия на туризма, а именно:

- Активно допринася за опазване на природното и културно наследство – в частност - таксите, които се събират от туристите за посещение на защитени територии (национални и природни паркове, природни резервати, защитени местности, природни забележителности) спомагат за поддръжката, опазването и възстановяването на ценни природни зони;
- Ангажира местните и етническите общности в неговото планиране, разработване и функциониране, като по този начин допринася за тяхното благосъстояние;
- Запознава посетителите с природното и културно наследство, в частност спомага за развиването на отговорно отношение към природата – опазване и възстановяване на околната среда, рационално природоползване с грижа за идните поколения.
- Подходящ е за екологично възпитание, образование и изграждане на екологична култура.

Той е насочен към индивидуални туристи, както и за организирани екскурзии за малки по размер групи.

Фактът, че едни от най-гледаните телевизионни канали са: National Geographic, Discovery, Animal Planet е достатъчно показателен, че XXI век, ще бъде векът на “Завръщането на човека към природата и опити за хармонично съжителство”.

Критерии за мотивацията, за предприемане на пътуване в съхранена природна среда

- Мотивация за **предприемане на туристическо пътуване в чиста околна среда**, с цел спомагане за природозащитата в съответния район; опознаване на местния бит, фолклор и култура и спомагане за тяхното съхранение и популяризиране;
- Мотивация за **съчетаване на рекреирането с природопознавателна, природозащитната и социокултурната дейност**, чрез подпомагане икономическото благосъстояние на местното население – ползване на туристически обекти, услуги и стоки (сувенири), предоставяни от местния малък и среден бизнес;
- Мотивация за **природосъобразно пътуване и престой**, ползване на туристически обекти и услуги “щадящи околната среда”;
- Мотивация за **уединение с природата** и изпитване на духовна и естетическа наслада от съприкосновението с нея;
- Мотивация за извършване **само на природосъобразни** туристически дейности: природопознавателни, рекреационни, културнопознавателни - при отговорно поведение сред природата: спазване на правилата за движение в защитените територии; предварително познаване и информираност за статута на защита и уникалността на природните обекти; уважение към местното население, фолклор, бит, култура и религия. Материалните спомените от биологичното разнообразие, пейзажите и неживата природа могат да бъдат: филми и снимки, без откъснати цветя, взети животински видове, вкаменелости и т.н.

Критерии при избор и регистриране на обекти за визуален архив

- Признак за екологична култура на заснемащия е **изборът на обекти**, с емоционална, естетическа и екологична стойност;
- **Заснетите обекти** (ландшафтни картини, растителни и животински видове, екосистеми, природни забележителности и т.н.) целят да покажат красотата и уникалността на съответното място и да провокират наблюдателя да почувства и да поиска да съпреживее моменти на близост в дивата природа, както и да “зърне” невероятно красивите сътворения на природата;
- Заснетото **фотографско изображение** има сантиментални, естетични и образователни качества;
- Туристите с екологична култура **заснемат най-често**: редки и застрашени растителни и животински видове, скални образувания, водопади, пещери и други;
- Туристите с екологична култура, обикновено правят **тематични серии от снимки** (например: в близък план – растение (няколко кадъра; след това правят снимка на местообитанието, на екосистемата – от по-далечен план; след това заснемат ландшафта и т.н.) Те не пропускат да заснемат **съпътстващи културни обекти**; интерпретация на местни обичаи и т.н. и почти никога не пропускат да заснемат поведение, което е в разрез – с природосъобразното и с техните представи за хармонично съжителство на човека с природата.

Гореизброените факти не са характерни за туристи, с липса на изградена екологична култура. За този тип фотографи са характерни снимки и филми, съдържащи моменти в автобуса, мястото за настаняване и заведенията за хранене и развлечения, в случаите, когато природата “присъства” във фотографските изображения - тя служи като фон.

При провеждане на туристически пътувания в съхранена природна среда, фотографските снимки и филми са израз на духовното състояние на заснемащия, като и на неговата екологична култура.

Междинните резултати от изследването потвърждават възможностите за обосноваване на критерии за екологична култура на базата на анализиране на фотографски единици.

ЛИТЕРАТУРА:

- Барт Р., Комментарий к фотографии. Москва, AdMarginem, 1997;
- Байков, Б., Екология за всеки, С., НБУ, 2000;
- Близнаков А., С. Коцева Защитени територии. (интернет учебник) София, НБУ, 2006;
- Близнаков, А. Екотуризм. сп. Планета екоинфо бр.6,2004, с. 14 -15
- Бел М., Н. Брайтсон Семиотика и искусствознание. Вопросы искусствознания, IX (2/96), 521 – 559;
- Коцева, С., “Екологичният туризм и екологично възпитание”, сп. “Планета Екоинфо”, бр. 9/2004, с.11 – 12
- Недялков, С., Ж. Бекярова, Рекреационна екология, Варна, 2000;
- Протасов, В., Екология, здравье и охрана окружающей среды в России, Москва, 2000;
- Ясвин В., История и психология формирования экологической культуры. Москва, 1999;
- Brunette, P., D. Wills, eds. Deconstruction and the Visual Arts - Cambridge University Press, 1994;
- Deepwell, K. (ed.) New Feminist Art Criticism. – Manchester University Press, 1995;
- Foster H., ed. Vision and Visuality - Bay Press, Seattle, 1988;
- Mirzoeff N., ed. Visual Culture Reader. London&New York, Routledge, 1998;
- Mitchell W., Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation. The University of Chicago Press, 1995;
- Devereaux L., R. Hillman eds. Fields of Vision. Essays on Film Studies, Visual Anthropology and Photography (University of California Press, 1995;